

ZİYA GÖKALP

ZİYA GÖKALP DERNEĞİNCE YAYIMLANIR KÜLTÜR DERGİSİ

SAYI: 3-4

EKİM 1975 — Ocak 1976

CİLT: 1

KÜRT AŞİRETLERİ HAKKINDA SOSYOLOJİK TETKİKLER

Yazan : Ziya GÖKALP

Dördüncü Mebhas KÜRT AŞİRETLERİ (Maba'd)

Karakeçi Kabilesi :

Viranşehir Millisi'nin komşu ve rakibi *Karakeçi* Kabilesidir. Bu kabile, isminin de delâlet ettiği veçhile Bursa'daki *Karakeçi*'nin bir subesidir. Fakat, Türkçeyi unutarak Kürtleşmişlerdir. Karakeçi köyleri arasında (Salur) adlı bir köy vardır. *Salur* malûmdur ki Oğuzîlinin yirmi dört boyundan biridir. Bundan başka Karacadağ'ın cenubunda (Kanglı) madrabı⁽¹⁾ vardır. Bu isim *Kanglılar*'ın da vaktiyle Karakeçi'ye komşu olarak yaşadıklarını gösterir. *Türkân* aşireti de Karakeçi'ye komşudur. Zaten evvelce Türkân aşireti, Karakeçi kabilesine tâbi ken, İbrahim Paşa zamanında zorla milli'ye tâbi ettirildi. (Türkân) Oğuz'un (Beğdili) boyundan olduğu gibi Karakeçi içinde de *Beğdili* köyleri vardır.

Karakeçi kabilesi asıl *Karakeçi* ile *Şeyhan* amâresinden mürekkeptir. Asıl Karakeçi *Ceraban*, *Aminan*, *Balekân* batınlarını muhtevidir. Şeyhan amâresi de *Devaran*, *Şeyhikân*, *Balulan* batınlarını ihtiva eder. Karakeçi'nin eski zamanlarda reisleri Ceraban batnından Habeş Ağa ailesi denilen bir aileden çıkardı. Bu aileye hâlâ (Torunlu) namı verilir. Şimdiki reisleri ise Aminan batnına mensuptur. Bu riyaset ailesi gûyâ Çabakçur'dan gelmiştir. Şimdiki reis Direi Bey'in oğlu Abdülkadir Bey'dir.

Rojki İli :

Kürt aşiretlerinden bir kabile Oğuz İlini takliden teşekkül etmiştir. Bir günde vücûde geldiği için (Rojki) nâmını almıştır. Rojki, Kurmanc lisanında «Bir gün» demektir. Bu il on ikişer boydan iki kola ayrıldı : Birincisi *Bilbasî*, ikincisi *Kavalisî*. Bunlardan başka *Kisanî*, *Bayikî*, *Modkî*, *Zukisî* ve *Zeydanî* denilir aşiretler vardır ki bunlar Bitlis'in yerli aşiretlerini teşkil ederler. Diğer on beşinin isimleri *Bilbasî* ve *Kavalisî*'dir.

(1) Madrab : Çeltik ekilen arazi.

Bilbasî'ye bağlı amâreler şunlardır : *Gellécêrî, Hurbîlî, Balıkî, Hıpartî, Gûrî, Bırîşî, Şekkîrî, Garîsî, Bidurî, Belakîrdî.*

Kavalisî kolunun amâreleri şunlardır : *Zerduzî, Endakî, Kavalisî, Beritanî Kürdkî, Sehrverî, Kâşakhî, Haldî, Usturkî, Azizan.* [Bu aşiretlerin Oğuz İli tarzında iki koldan ve yirmi dört boydan mürekkep olarak teşkilât yapmaları şayanı hayrettir.]

OBE : Bohtan'da, amârenin münkasım bulunduğu batın zümresine (Obe) derler. Bu kelime Türkçeden alınmıştır. (Oba) kelimesi Türkçede beraber konub göçen çadırların mecmûuna denilir. Kürtçede ise batın manasına yerleşmiştir. O halde Kürt aşiretlerinde, batınlara (Obe) ismini de verebiliriz.

BER : Kurmanc lisanında (Ber) kelimesi (Fahz) yahut (Semiyye) mânâsınadır. O halde kabile amârelerden, amâreler obe'lerden mürekkep olduğu gibi, obe'ler de ber'lerden mürekkeptir.

EZBET : Kurmanclar asabe'ye (Ezbet) nâmını verirler. Her ber'in içinde müteaddit ezbet'ler vardır. Kürtlerde bir adamın izzet ve kuvveti, ezbet'inin çokluğuna tâbidir. Şu kurmanc darbimeseli hakikati ifade ediyor : «Mirovê ki pirre, mêr ewe». Mânası : «Kimin akrabası çoksa yiğit odur.»

MALBATÎ : Birbirine ezbet'ten daha yakın bulunan akrabaların mecmûuna (Malbatî) denilir.

MAL : Aile mânâsınadır. Bir malbatî birkaç mal'dan mürekkep olabilir. Evde büyüğe (Mezzinê malê), soyda büyüğe «Mezzinê malbatî» derler.

KHANÎ : (Ev) demektir. Bir «mal» müteaddit khanilerden olabilir. Ekseriyetle khani «mal» ın zarfından ibarettir.

Aşiretlerde Teâmüli Hukuk :

Arap aşiretlerinde teâmüli hukuku şifahî olarak öğrenip davaların faslında tatbik edenlere (Ârfe) namı verilir. Şeyhler ârfelerin verdikleri hükümleri icra ederler. Kürtlerde ârfelere müşabih bir sınıf yoktur. Yalnız Bohtan'da bazı reisler, aşiret mollalarına (kadı) namını vererek davaları onlara faslettirirler. Sair cihetlerde dava faslı doğrudan doğruya reise aittir. Kürt aşiretleri muayyen bir an'aneye malik değildirler. Her mevkide ve her reisin zamanında başka kaideler cari olmuştur.

Riyâset Aidatı: Umumî olan bir hak varsa o da bütün mahsulatın satışlarından reisin aidat almasıdır. Meselâ koyunların yünleri satılacak, develer nakliyecilik edecek, reisler bütün bu kazançlardan aidat alır. Bundan başka, getirilen cerd emvalini (akın ganimetini) taksim etmek vazifesi de reise aittir. Reis bu ganimetlerden de hissesini alır.

Müşterek Mesuliyet Kaidesi: Bir katilden yahut bir garp ve sirkatten yalnız fail mesul değildir. Aşiret haricinde ise bütün aşireti hat-ta bend'i mesuldur. Aşiret dahilinde ise ezbet'i mesuldur.

İzcilik: Katiller ve sârikler meçhul ise izlerini takip etmek suretiyle keşiflerine çalışılır. Kurmanc lisanında iz manası delâlet eden iki kelime vardır: Ric, şop. İzciye de ricger, şopger namları verilir. [Dağlılar «Ricger», ovalılar «Şopger» derler.]

Gırew Kaidesi: İzciler kaatillerin yahut sâriklerin hangi obaya, hangi köye mensup olduklarını keşfettikten sonra, katilin intikamı alınır. Gasp ve şirkat meselesinde ise, çalınan yahut gaspolunan hayvanın aynı bir hayvan (rehine) olarak aşırılır. Bu hayvana (Gırew) nâmi verilir. Kurmanc lisanında (Gırew jı garanêye) düsturu bu rehine kaidesini gösterir. Mânâsı: (Rehine sürüdüğüdür) demektir. Bu düstur, tamimen kan davası meselesine de tatbik olunur. O zaman «Mesuliyet cemaata aittir» mânâsını ifade eder.

Aşirler: Kurmanclar aşiret kaidelerine tâbi olan zümreleri hür, asil ve kahraman addederler. Bu gibilere (Aşir) namı verilir. Aşir kelimesi kurun-ı vustada şövalye kelimesinin delâlet ettiği mânâyı ifade eder. Aşirlerde bazı seciyeler mevcuttur. Bunlardan en mühimi (Bekht/-baht)'tır.

Bekht (Baht): Arnavutlarda (Besa), Araplarda (Vech), Türklerde (Aman) ne ise Kurmanclarda da (Bekht) odur. Bir adama (Bekht) veren bir aşir, babasının katili bile olsa, o adamı düşmanlarından ve hükümetten sıyânet edecektir. Etmezse, bütün şerefini, haysiyetini kaybeder. Kurmanc lisanında bazı darbimeseller (Bekht)'ın ehemmiyetini gösterir: Bekht, na dim bı tekht = Bahtı tahta değışmem. Beht kelâ mêrane = Baht yiğitlerin kalesidir. Mêrê bê bekht bı pır be, dı serra derbas mebe = Bahtsız insan köprü bile olsa üzerinden geçme.

Aşirliğe mahsus seciyelerden biri de sahâvet ve misafirperverliktir. Kurmanc lisanında (namus) kelimesi bu mânâyı tahsis edilmiştir. Khest/hast namussuzluk demektir, sahâvet ve misafirperverlik namuskârlıktır. Kürtçe bir darbimesel bunu gösterir: Konê reş, bê namûsî ne khwaze = Kara çadır namussuzluğu, yani hastı kabul etmez. Namûs na dim bı helûs = Sahâvet ve namusu servete değışmem.

Aşirliğe mahsus bir seciye de mutlaka intikamını almaktır. İntikamını almayan bir adam bütün şeref ve izzetini kaybeder.

TAT'lar : Bu aşirane seciyeleri kaybeden hükümete muti köylere (Tat) namını verirler. (Tat) Türkçeden alınma bir kelimedir. Türkler, Türk töresinin haricinde yaşayan kavimlere (tat) derlerdi. Kurmanclar da, kendi törelerine uymayanlara bu nâmı verirler. Aşir olmayanlara (Tate, ne-zane) derler ki (Tattır, nâdândır) mânâsını ifade eder. -

Asıl Aşirler : Maamafih, tat olmayanların hepsi, asıl aşir değildir. Beylere tâbi olan, beyleriyle iftihar edenler de asıl aşir itibar edilmez. Üç Kurmanc darbimeseli bize bunu sarîh bir surette anlatmaktadır :

(1) Bohtan bî mirê khwe, Şêrwan bî şûrê khwe = Bohtiler beyleriyle, Şirvanlılar kılıçlarıyla yiğittirler.

(2) Mêrê çê, bî lepê khwe = İyi yiğit kendi eliyle yiğittir.

(3) Pırranî, bettal kir mêranî = Çokluk yiğitliği iptal eder.

(Devam edecek)